

Kirándulásokba zárva

/Markó Déla: Az örök halasztás/

Markó Déla kirándulásokról beszél, de egyetlen "történetet" mond. Azt, amely a kötet első szavától az utolsóig, a "van"-tól a "nincsen"-ig tart, és az azt követő "hiányzó jelekkel" zárul. A mondat kudarcát beszéli el ez a történet, azét a mondatét, amely a "semmi fonákjaként" kijelölte az önértelmezés terét, megnyithatósága és lezárhatósága pedig azzal a reménnyel jelentett egyet, hogy a "külvilággal" szembeállítható valamiféle körülhatárolt létezés: "részekre hullott / szétroncsolt szerkezetté vált a folyamatos / külvilág miközben a dadogás szabályos de / fokozatosan gyorsuló ritmusa férfi és nő / egymásba olvadását idézi" /Hát lássuk, mit váltasz valóra?/. A kötet végi hiányzó jelek szerint bekövetkezett a világ alázuhanása és a hallgatás, bekövetkezett a mondat**törég**: "bár építettem hidat / hozzád mondatom ive beszakadhat közöpen" /Eljönnek ők és eljössz majd te is/. A kirándulás-ciklusokra osztott kötet verseit két minőség, az időbeliség és az egy-idejűség rendezi el. Markó nem válik hivőjévé sem a multnak, sem a jövő-hitnek, sem a szerelemnek, közösségnek, de a bohócruhának sem - mint egy történet, áll előttünk, ahogy egymás után odafordul ezekhez a lehetséges hit-tárgyakhoz, majd eltávolodik tőlük. A különböző "kötődésű" megszólalás kísérleteiből: provizórikus hit-és szerepválasztásokból és azok kudarcából épül fel ez a történet, végpontjáig, a "hiányzó jelek"-ig.

Rátérve az elrendezettségnek ebből a végpontból visszavetülő másik jellemzőjére, az egy-idejűségre a formaproblémával áll kapcsolatban az is, hogy "kirándulások" osztják csoportokra, ciklusokra a verseket.

Nemcsak arról van szó, hogy ez a kötetszerkeztési elképzelés a versek összességére visszavetíti a mondat-törés kudarcát, a kirándulás szó időleges és "súlytalan" jelentést tartalmával az egész kötetre kisugározva a mondatba vetett hit visszavételét, hanem arról is, hogy emekkel a kirándulásokkal, ezek középpontba állításával Markó kimondatlanul is tételez egy olyan tere, ahonnan a megszólalás kilép és ahova visszatér. Mivel ez a tér, a hétköznapok szürke és egyhangu hajnala /a kötet utolsó szövege alapján/ Markó számára nélkülözi a töltői formaadás lehetőségét, ezért költőileg légtüres tér a megszólalás számára érvénytelen. Ez a tér a "hiányzó jeleké", a hallgatásé. A formaadás ebből kilépő kísérleteinek összekapcsolása - lévén mind kirándulás - továbbmegy a mondat-törés egyedi kudarcán, hiszen ezeket a kísérleteket a hallgatásba zárt és azzal szembeni időleges próbálkozásokként: a "hallgatásból tett kirándulásokként" határozza meg a kötet egésze. Ez a meghatározás végsősoron nem tesz különbséget a formaadás más és más kísérlete között, kudarcra ítéltségükben egyenrangúknak mutatja őket. Eppen ezért: a kirándulásokba zárt, minduntalan oda kónyszerülő megszólalás örökös esélytelensége áll a cikluscímek hasonlóságának háttérében; az az egy-idejűség, egyetlen idő, aminek végsősoron alárendelődik a hitkeresések és kudarcok időbelisége, ahogy a kötet utolsó verseinek egyikében írja: "Felfeslett bőröd, elromlott / véled egyetlen időt mutat: ahol már végképp megálltál ..." /Pihenő újabb kérdésekkel/. A kiüresedett, eloldódó létezés és a "nincsen" jeleivel záródó megszólalás összetartó egyenesei a kötet végén metszik egymást - a versek, a formaadás kísérletei ebben a

"szövegtartományban" helyezkednek el.

Külső és belső közegvesztésre, valamiféle folytonosság megszakadására vall /veszélyeztetettség- és félelemérzet, a hit kiüresedése, magány, jelenbezáródás, és ennek következtében: gyakori bohóc- és bábu-önstilizáció, álom-motivum stb./ az, hogy a költői megszólalásból "kirándulás" lett. Külön kérdés azonban, hogy miért lesz a "kirándulásokból" költői megszólalás. A - Térképolvasásban írja: "valami örökös kirándulás valami /görcsös vakáció csak vissza vissza vissza csak / újra újra újra én látom s látnám s láthatnám / talán hogy ez még semmi s mégis minden lehet hogy / edzés formában maradni megtartani a formát ajkadhoz / érintett üres csészét valami későbbi italnak" - ez a szemlélet a formaadást értékhányt áthidaló szükségességként fogja fel, pontosabban olyan morális tettként, amely a " tisztának képzelt arc", az "ugyan-
as" megőrzéséért vállalja a forma elcsusztatását a "most" hiteles létezőképén, a "jelen késleltetését", ugyanakkor teljesen tisztában van azzal a veszteséggel, amely a közösségiség hitelvű moralitásától olykor el-
váló "szigoru", leplezetlen és mélyen szkeptikus önmeghatározás kifejezésének oldalán jelentkezik. Az idő folyamatossága Markó szerint nem szakadhat meg a "képtelen jelenidő"-vel, az eszerinti formát bensőleg is elutasítja /"végül betelik gyávaságod - A fekete kirándulás/, ugyanakkor pontosan látja a megszólalás veszteségét a görcsös vakációt, örökös kirándulást követelő formaadásban, érzi, hogy ez a megszólalás nem-természetes, öngerjesztő, akaratlagos: "Állsz a kör-
hinta közepén, és egy helyben / forogsz" " és nem tudsz megállni, mert megdöglök szines / pillangód, szárnya összeütődik, hátadat verdesi, / s tarka ernyőként

rád csukódnak, hozzád simulnak / ruháid, mozdulataid, tükreid, arcvonásaik." / S csak addig élsz, míg el elforogsz/. Ezt a kettősséget igyekszik túlhaladni a kötet címadó verse: a holnapunkat mimelő "piros ceruzák / orrát dühösen beletöröd a hóba", és bár az ezt követő "Ne butáskodj!" lefékezteti a mozdulatot, már korántsem biztos, hogy a hitelvűség fenntartásának benső, morális elhatározásából. Linedenestre: marad az örök halasztás.

A fekete kirándulás verseiben inkább a múlt és a jelen között áll be szakadás, a piros kirándulás verseiben inkább a jelen és a jövő között - az idő folyamatosságának helyreállítása fő érték Markó számára, éppen ezért vall minden erőltetett feloldástól idegen arányérzetre, hogy nem mozditja el a verseket sem az elégia, sem az óda felé. Nem ír mást, csak ennek a szakadásnak a megrendítő élményét, benne egymás mellett azt, hogy ez veszteség, és a tényt, hogy visszavonhatatlan /Pl.: Mert mindig hamarabb felébredsz, Hókorona/. A múlttal és annak szinterével való folytonosság- és azonosságkeresés indítja a fekete kirándulás ciklusát, és minél inkább kitűnik ennek a folyamatosság- nak a lehetetlensége, annál világosabbá válik benső szüksége, azaz az emlékezés végülis hitakarásnak mutatkozik: "kezünket felhorzsolja a / homok ahogy emlékezünk körmeink felszakadnak / ahogy félrekaparjuk a csillogó nedves szemcséket / a fényes vanilinkabátról és megtisztítjuk az arc / árkait a váll a nyak kékes rácait és / villog a semmi" /A szüntelen ellenszélben/. A "vanilinkabát" képe visszatér a piros kirándulás záróversében is, amelyben az új jeruzsálemi jövő-hit oly módon vétetik vissza, hogy - mint Vörösmartynál, A vén cigányban - beteljesedése összekapcsolódik a pusztulással:

"... s a ráncos arc mint üszegyűrt ejtőernyő / meglapul a fényes vanilinkabát fölött ha majd / csillogó góppisztollyal leugortok kibomlik / fehéren szétterül a levegőben s tartja az élettelen testet" /Felkészülés az egzotikumra/. Ebből a multtól, jövőtől egyaránt elszakadó állapotból indul a kék kirándulás, amely talán a Nagy Semmi Folyón fényirányban és napszélben uszó, "valószínűtlenül, émelítően kék" hajóktól kapta a színét /A Nagy Semmi Folyó/. A ciklus versei a hitmitoszoktól eltolódnak az őket nélkülöző életre való ránagyatkozás felé: kilépés ez a korábbi létformából, elsősorban a szerelem, az asszony közellétének verseivel és asszal a felismeréssel, hogy az időtartományokat összefogó és folytonosságot ígérő bányamélyben /A fekete kirándulás/ nincs más, csak a "bányasemmi" /Képeskönyv kisfiuknak, kislányoknak/. Ugyanakkor a versekből az látszik, hogy ez a kilépés nem tünteti fel magát sem megoldásnak /pl.: Torz, szerelmes sci-fi, A repülőgép utasai/, sem pedig leszámolásnak: a rossz emlékek elszáratáltak, de megmaradt a "felemás nosztalgia" az iránt az élet iránt, amelynek a határait nem a pusztá ránagyatkozás jelöli ki: "Mi történik velünk, barátom? Elzárva tőlünk / rossz emlékeink. Bezárva és puha rongyokba / bugyolálva a kemény fogású fegyver, makacs / hullaként fekszik a földben, s közben elromlik // a jól célzó szem, elkopik kezedben, lábodon / a bőr, mint karosszékek csillogó huzata, és / felfeslik a homlok, akár az elhasznált szövet." /Pihenő újabb kérdésekkel/. Valószínű, hogy őszintébb a hitelvűségből való kilépésnek ez a bizonytalansága, felemássága, mint hogyha erőszakolt benső program lenne.

Nagyon sok versbeli szövegrész reflektál közvetlenül a formaadás esélyére, módjára /pl. "Elpusztulsz minden

hasonlatodban" - Genezis; "az aszfalton tulerhelt szimbólumként szétfröccsen / a piros, ezer jelentés szótfolyik" - Kockajáték/ - s bár ez a fentiek alapján nem idegen a kötet alapkérdéseitől, azokban a versekben mégsem mélyíti vagy árnyalja a jelentést, ahol nem maga a tudatosult formaprobléma szervezi az egész verset, mint pl. a Hát lássuk, mit váltasz valóra? vagy Az elkinszott hasonlatok c. versekben. Ezeknél a szövegbeli felssini formareflexióknál sokkal finomabb eszközökkel is rendelkezik Markó, pl. hogy a három kirándulás-ciklus címadó versei egyben reprezentálják a kötet három fő szövegformálási módját is, vagy hogy pl. A megtisztított formában az összefüggő képsorozatba egy oda nem illő képet helyez /"képzelt bohócaink is szétszaladnak"/, majd erre a közbeékelésre visszautalva építi fel a verset.

A kötet színvonala magas, a verseké viszont egyetlen: többségükben nem érik el a kötet átgondoltságának, megformáltságának a szintjét. Van néhány kinosan rossz megoldás, pl. "... a sötétben kinok szaggatják", "villog a semmi", "torz / kérdések fekete leplét felhasítja a törvillanásu / válasz"; néha erőltetetten ellentétező a versek lezárása, pl. "mihez / kezdenék ha nem ez a kezdet lenne már a vég", "behatolsz a kintbe", "S ők meg sem haltak pedig éltek". Mindezek ellenére - még ha a megfogalmazás ironikusnak tűnik is -: Markónak van mit elrontania. A kettévágott jármű utolsó hat sorának megszólító kérdései pl, inkább elhomályosítják a vers eredeti és megrázó képeit, ellenpéldája lehet ennek A győzelem jelvényei, ahol az irónikus képek és az evangéliumi embléma bravuros összekapcsolását nem bontja meg a közvetlen odafordulású beszéd

imitálása.

Részletes és hosszadalmas elemzésre itt nincs sem mód, sem szükség - a romániai magyar irodalom nagyon jelentős kötettel és a közösségiség hagyományait őrző, annak lehetőségére vagy lehetetlenségére bensőleg érzékeny, kiforrott alkotóval gazdagodott.

Hévízi Ottó

